

Igor Kanižaj – Lana Ciboci

KAKO JE NASILJE PREKO MEDIJA UŠLO U NAŠE DOMOVE

Utjecaj, učinci i posljedice nasilja u medijima na djecu i mlade

»Nasilje u medijima možda neće potaknuti ljude da postanu agresivni ili da počinu zločin, ali će napraviti nešto puno štetnije. Nasilje u medijima uvjerava ljude da žive u nasilnom svijetu i da je nasilje potrebno da bi svijet bio sigurniji.«

(Trend, 2007: 58)

Nasilni sadržaji u medijima već dugi niz godina privlače pozornost znanstvenika. Nažalost, u zadnjih dvadeset godina u Hrvatskoj je provedeno nesrazmjerno malo istraživanja o nasilju u medijima. Upravo je to razlog zašto se u Hrvatskoj ne zna koliko je zapravo nasilnih sadržaja koje prenose mediji, svakodnevno prisutno u životima djece i mladih. A to je temeljno polazište da bismo uopće mogli raspravljati o utjecaju i učincima takvog sadržaja na publiku.

Huston i suradnici još davne 1992. zaključili su da će djeca do završetka osnovne škole vidjeti 8.000 ubojstava i 100.000 drugih oblika nasilja u medijima, dok će u stvarnom životu vidjeti manje od 1 % takvih nasilnih djela (Kirsh, 2006: 202). Zabrinjavajući su i podaci prema kojima će jedna mlada osoba do svoje osamnaeste godine preko medija vidjeti 200.000 simuliranih nasilnih djela i više od 16.000 dramatisiranih ubojstava (prema Trend, 2007: 4). Naše prvo životno iskustvo nasilja upravo je ono koje nam predstavljaju mediji.

Ovi podaci ne čude ako uzmemo u obzir činjenicu da djeca danas više vremena provode pred televizijskim ekranima i računalima, nego što ih provode u školi ili u druženju s vršnjacima u prirodi. Tako su rezultati istraživanja američkog Nacionalnog centra za djecu izloženu nasilju (*National Center for Children Exposed to Violence*), provedenog 2003., pokazali da prosječno dijete u Sjedinjenim Američkim Državama pred televizijskim ekranima provede 1023 sata godišnje, dok u školi godišnje provedu tek 900 sati (Erwin, Morton, 2008: 106). Istraživanje koje je 2005. proveo »Američko psihološko društvo« pokazalo je da djeca prije nego krenu u vrtić provedu čak 4.000 sati ispred televizijskih ekrana (Ibid: 105).

Svi nam ti podaci pokazuju da mediji, prije svega televizija, zaista postaju odgojitelji mlađih generacija. Roditelji, zbog užurbanog vremena u kojem živimo, sve manje vremena provode sa svojom djecom, sve ih manje podučavaju i usađuju im moralne vrijednosti i sve više tu ulogu prepuštaju medijima, a da pritom nisu ni svjesni svih negativnih strana masovnih medija i negativnog utjecaja što ga oni mogu imati na njihovu djecu.

Naime, čak i programi namijenjeni isključivo djeci sadrže velike količine nasilnih sadržaja. Jedno od brojnih istraživanja koje je provedeno u Ujedinjenom Kraljevstvu pokazalo je da je 39 % takvih programa sadržavalo nasilne sadržaje uključujući 4.000 nasilnih djela s pucnjavom ili drugim oblicima fizičkih napada (Gunter i Harrison, 1997., prema Erwin, Morton, 2008: 105). Da se roditelji itekako trebaju brinuti o crtanim filmovima pokazali su Huston, Donnerstein i suradnici (1992) koji su istraživanjem utvrdili da crtani filmovi koji se prikazuju subotom ujutro sadržavaju prosječno 20 nasilnih scena po satu, dok se u najgledanijem terminu objavi svega pet nasilnih scena (Gentile, Saleem, and Anderson, 2007: 18). Kada roditelji razmišljaju o tome hoće li svojem djetetu kupiti televizor za njegovu sobu koji neće, ne žele ili ne mogu nadzirati, trebali bi voditi računa i o navedenim podacima.

Nove tehnologije i novi oblici nasilja

Društveni znanstvenici u devedesetim godinama prošloga stoljeća nisu mogli ni pretpostaviti da će nove tehnologije dovesti i do novih vrsta nasilja, o čemu u ovoj knjizi piše i Danijel Labaš. Elektroničko nasilje, ili *cyberbullying*, problem je koji se sve više istražuje, čak i u Hrvatskoj.

»Willard (2004) je elektroničko nasilje definirao kao slanje ili objavljivanje povređujućih tekstova ili slika posredstvom interneta ili drugih digitalnih komunikacijskih sredstava. (...) Ortega i suradnici (2007) te Willard (2006) navode više vrsta ovakvog nasilja:

1. različite elektroničke poruke koje sadržavaju vulgarnosti i uvrede,
2. prijeteće poruke,
3. ocrnjivanje ili optuživanje druge osobe slanjem glasina i laži,
4. lažno predstavljanje,
5. iznošenje osobnih tajni, podataka ili slika koje nisu namijenjene javnosti i
6. namjerno izbacivanje nekog iz online grupe i sl.«

(UNICEF, 2011: 6-7).

»Ukupno gledajući prema Olweusovom kriteriju (2-3 puta mjesečno i češće) 4,9 % učenika doživljava neki oblik vršnjačkog nasilja putem elektroničkih medija, 29 % ih to doživi 1-2 puta mjesečno, a 66,2 % nikada nije doživjelo elektroničko nasilje.« (Ibid, 29)¹

U 2010. i 2011. zabilježili smo nekoliko primjera elektroničkog nasilja u osnovnim i srednjim školama koji su izazvali veliku raspravu u javnosti o čemu svjedoče i brojni napisi u medijima.²

¹ Istraživanje je provedeno na uzorku od 23 osnovne škole iz cijele Hrvatske. U uzorku je sudjelovalo 5.215 učenika u dobi od 10 do 15 godina (učenici od 5. do 8. razreda), 2.484 roditelja i 759 učitelja.

² »Uime djevojčice nudili seks preko Facebooka« (*Večernji list*, 12. kolovoza 2011); »Učenici na Facebooku pozivaju na ubojstva učitelja i progon 'štrebera'«

S pravom, dakle, možemo postaviti pitanje, ne toliko o samom načinu utjecaja scena na mlade, već o načinu na koji će mlada osoba shvatiti scene kojima je izložena. Dok nove tehnologije iz godine u godinu otvaraju nove mogućnosti za komunikaciju, ujedno postoji i veliki rizik što se tehnologija može koristiti i kao sredstvo za manipulaciju, odnosno kao način da se dopre do djece i mladih kao ciljne skupine. Prisjetite se trenutaka kada ste kao dijete roditeljima postavljali pitanja o sadržaju koji ste zajedno s njima gledali na televizijskom programu. Hoće li danas djeca od roditelja tražiti pomoć u interpretaciji? Hoće li dobiti odgovore u obitelji, obrazovnim institucijama, društvima, od prijatelja... Jesmo li zapravo svi skupa prepušteni da se nosimo s medijskim sadržajem najbolje što znamo, a djeca su izložena više od svih ostalih pa je posljedično i utjecaj snažniji? Mnogo pitanja na koja se očekuje odgovor.

Pojednostavljeno shvaćanje nasilja

Raspravljajući o nasilju u medijima mnogi se znanstvenici ne mogu složiti što se sve podrazumijeva pod nasilnim sadržajima u medijima, odnosno koje bi sve sadržaje pritom trebalo uključiti. Velik broj različitih definicija dovodi do različitih rezultata istraživanja što onemogućuje uvid u praćenje stvarnog stanja u pogledu povećavanja, odnosno smanjenja nasilnih sadržaja u medijima kao i do mogućnosti usporedbe brojnih istraživanja na tom

(*Slobodna Dalmacija*, 17. ožujka 2011), »Batine joj smjestila Facebook prijateljica« (*Jutarnji list*, 30. siječnja 2010); »Bjelovar: nova grupa mržnje na Facebooku« (*Jutarnji list*, 13. ožujka 2010); »Maloljetnici preko Facebooka iznuđivali vršnjaka« (*Večernji list*, 16. lipnja 2010); »Kamatarili vršnjaka putem Facebooka« (*Jutarnji list*, 16. lipnja 2010); »'Preko Facebooka dogovore tučnjavu i pozovu cijelo društvo na gledanje'« (*Jutarnji list*, 31. siječnja 2010); »Dogovor o nasilju na Facebooku za nekoliko minuta« (*Večernji list*, 27. siječnja 2010); »Nasilni učenici na Facebooku okupljali sve koji mrže žrtvu« (*Večernji list*, 16. siječnja 2010); »Vršnjaka iznuđivali putem mobitela i Facebooka« (*Vjesnik*, 16. lipnja 2010).

području, koja se ponekad, budući da se nisu koristila istim definicijama nasilja, ne mogu uspoređivati niti se na temelju takvih istraživanja mogu donositi zaključci o promjenama u prikazu nasilja u medijima (Potter, 1999: 79-80).

Postoje tri ključna elementa po kojima se definicije nasilja razlikuju među znanstvenicima. Prvi od njih je namjera. Mora li za nasilno djelo postojati namjera za činjenjem nasilja, tj. je li nasilje samo ubojstvo, samoubojstvo i drugi oblici nanošenja teških fizičkih ozlijeđa ili se i nesreće i prirodne katastrofe smatraju nasilnim djelima? Druga ključna razlika u definicijama je šteta koja se postiže određenim nasilnim djelom. Odnosno, smatra li se nasiljem samo bol uzrokovana ljudima, ili i drugim živim bićima, odnosno životinjama? Smatraju li se nasiljem i djela koja su počinjena nad materijalnim stvarima? Treću razliku među definicijama čini vrsta nasilja – smatra li se nasiljem samo fizičko nasilje ili i verbalno nasilje? Jesu li nasilni sadržaji i humoristični prikazi nasilja i nasilje koje nije prikazano na ekranima? (Ibid, 64) Sve su to samo neka od pitanja oko kojih se znanstvenici ne mogu složiti i zbog kojih se definicije različitih znanstvenika međusobno razlikuju. Naravno, što je definicija nasilja šira, odnosno što je definicijom obuhvaćeno više spomenutih elemenata, to će i više nasilnih sadržaja biti zabilježeno. Što je definicija nasilja uža to će biti zabilježen i manji broj nasilja.

Prva psihološka istraživanja koja su se bavila nasilnim sadržajima u medijima definirala su pojam nasilja kao ponašanje koje je usmjereno ozlijeđivanju drugog bića pri čemu je ključna bila namjera za ozlijeđivanje drugih (Dollard, Doob, Miller, Mowrer, Sears, 1939 prema Gunter, Harrison, Wykies, 2003: 18). Navedena je definicija u novijim istraživanjima proširivana tako da je već Albert Bandura 1973. pod nasiljem smatrao ne samo ozlijeđivanje drugih živih bića, nego i uništavanje imovine (Ibid). George Gerbner je nasilje definirao kao »otvoreno korištenje fizičke sile, uz oružje ili bez njega, usmjereno protiv sebe ili drugih ljudi pri čemu uporaba takve sile može dovesti do ranjavanja ili smrti« (Gerbner, 1972., prema Gunter, Harrison, Wykies, 2003: 19). Tom su definicijom nasilnim djelima smatrane i nesreće, katastrofe i prirodne

nepogode, dok su isključena sva ona djela koja nisu vjerojatna ubrajajući među njih prazne prijetnje, verbalna zlostavljanja i humoristične geste bez vjerodostojnih nasilnih posljedica. Navedeni su elementi kasnije uključeni u definicije nasilja različitih znanstvenika poput Bradleyja Greenberga i suradnika, ali i Nacionalne televizijske studije o nasilju koja je pod pojmom nasilja, primjericice, podrazumijevala i ona djela koja su se dogodila izvan televizijskih ekrana, a na ekranu su prikazane samo štetne posljedice takvih djela (Potter, 1999: 67). Jedna od novijih definicija koja se u posljednje vrijeme najviše koristi je upravo Potterova definicija medijskog nasilja prema kojoj je nasilje »povreda nečije fizičke i emocionalne dobrobiti« (Ibid, 69) čime su obuhvaćeni svi dosad navedeni elementi.

Raspravljajući o pojmu nasilja u medijima nemoguće je ne pitati što pod pojmom nasilja podrazumijeva sama publika budući da je upravo ona subjekt kojemu su medijski sadržaji namijenjeni i na kojem se i provode istraživanja o utjecaju nasilnih sadržaja u medijima. Istraživanje koje su 1999. proveli Potter i Berry pokazalo je da je presudni čimbenik u procjeni je li neki događaj nasilan ili ne vizualni prikaz nasilja, i to neovisno o spolu, tjednom korištenju televizije, vjerskom i političkom opredjeljenju te osobnom iskustvu nasilja (Ibid, 73). Nadalje, istraživanje je pokazalo da gledatelji nasilnima smatraju ona djela koja ih na neki način šokiraju i vrijeđaju (Potter, 2003: 261). Iako brojna istraživanja³ pokazuju da crtani filmovi obiluju scenama nasilja, publika ih ipak ne ubraja među nasilne sadržaje (Howitt i Cumberbatch, 1975. prema Potter, 1999: 73). No, iako publika toga nije svjesna, nasilje u crtanim filmovima može, kao i drugi nasilni medijski sadržaji, dovesti do desenzibiliziranja medijskih korisnika koji nasilje mogu početi doživljavati kao normalnu stvar, te posljedično ne shvaćaju bol koja se nasiljem uzrokuje kod drugih osoba, što može dovesti do povećanja agresivnog ponašanja tih korisnika.

³ Gerbner, Gros, Jackson-Beeck, Jeffries-Fox i Signorelli, 1978.; Greenberg i suradnici, 1980.; Nacionalna televizijska studija o nasilju, 1997.; prema Potter, 1999: 74.

Treba li nasilje definirati onako kako ga definiraju stručnjaci ili onako kako ga definira publika? Kada bi se nasilje definiralo onako kako ga vidi publika, to bi bilo neetično jer bismo time ignorirali sva istraživanja koja su pokazala da i oblici nasilja koje publika ne ubraja među nasilne sadržaje, utječu na njih i izazivaju neželjene učinke, smatra Potter (2003: 262). On također ističe da znanstvenici imaju puno više saznanja od publike o prikazima u medijima koji mogu imati neželjene posljedice i shvaćaju da u prosudbi je li neki sadržaj nasilan ili ne, i hoće li on negativno utjecati na publiku, nisu bitni samo grafički prikazi (Potter, 1999: 77).

Postoji li utjecaj nasilja u medijima na publiku

U istraživanjima odnosa između medija i nasilja s vremenom su se razvile različite teorije koje su pokušale objasniti nasilje u medijima. U nastavku ćemo spomenuti samo najvažnije.

Jedna od najstarijih je *teorija o katarzi* prema kojoj gledanje nasilnih sadržaja kod gledatelja potiče maštu u kojoj oni sebe zamišljaju u takvim situacijama, a to dovodi do svojevrsnog oslobođenja od agresivnosti i smanjenog nasilnog ponašanja u stvarnim životnim okolnostima (Nevins, 2004: 10). Ne postoje dovoljno jaki empirijski dokazi koji bi poduprli ovu teoriju. Ona može biti prihvatljiva jedino u pojedinačnim slučajevima koji su označeni snažnim stresnim situacijama (Valković, 2010: 80).

Prema *teoriji o navikavanju*, stalna konzumacija nasilnih medijskih sadržaja desenzibilizira medijske korisnike, »smanjuje njihovu sposobnost empatije, u prvom redu suosjećanje sa žrtvama nasilja, a nasilje se počinje doživljavati normalnim, svakodnevnim ponašanjem i primjerenim načinom rješavanja konflikata. Drugim riječima, povećava se tolerancija prema nasilju i smanjuje prag sputanosti da sami budemo nasilni.« (Kunczik, Zipfel, 1998: 224)

Za razvoj jedne od najpoznatijih teorija o utjecaju nasilnih sadržaja u medijima na korisnike – *kultivacijske teorije*, zaslužan

je George Gerbner koji je 1969. u svom djelu *Towards Cultural Indicators: The Analysis Mass Mediated Message System* prvi počeo koristiti termin *kultivacija*. »Kultivacija se odnosi na dugoročno oblikovanje percepcije i vjerovanja o svijetu u kojemu živimo, a koje se javlja kao posljedica izloženosti medijima.« (Potter, 1999: 14) Prema kultivacijskoj teoriji osobe koje više gledaju nasilne sadržaje na televiziji doživljavaju stvarni svijet kao opasno mjesto, u svemu vide opasnost i njima vlada povećani strah da bi i sami mogli postati žrtve nasilnih djela. Glavni problem s kojim se suočava ova teorija je nemogućnost određivanja uzročno posljedičnih veza »tako da se više naglašava djelovanje televizije u smislu poticaja, a ne gleda na nju kao direktan uzrok takvog ponašanja« (Valković, 2010: 82), jer je moguće da se strah ne pojavljuje zbog intenzivne konzumacije televizijskih sadržaja, nego da plašljivi ljudi, kako bi izbjegli dodir s opasnim svijetom, ostaju kod kuće i gledaju televiziju (Kunczik, Zipfel, 2007: 6).

Prema *teoriji o socijalnom učenju*, za čiji je razvoj najzaslužniji Albert Bandura, promatranje nasilnih sadržaja u medijima osobu može potaknuti »na imitaciju, oslabljujući pritom prethodno zauzete društvene stavove zabrane takvih ponašanja« (Valković, 2010: 81). Time je Bandura uspio pokazati da se agresivno ponašanje može naučiti kroz promatranje tuđega agresivnog ponašanja, pri čemu je ustanovio da model ne mora biti živa osoba, nego to može biti i lik iz filma.

Teorija o prijenosu stanja uzbuđenosti polazi od psihološkog stanja osobe u objašnjenju nasilnog ponašanja. Znanstvenik kojeg najviše vežemo uz ovu teoriju je Dolf Zillman koji je tvrdio kako osjećaj uzbuđenja pojačava određena ponašanja kod ljudi, a upravo su mediji ti koji mogu smanjiti, odnosno pojačati taj osjećaj uzbuđenja (Potter, 1999: 18). Istraživanja su pokazala kako se kod osoba koje su gledale nasilne sadržaje javlja i veći stupanj uzbuđenja. Takve osobe su pokazale i veći stupanj agresivnog ponašanja u odnosu na osobe koje su gledale nenasilne ili neutralne filmove (Freedman, 1986 prema Giles, 2003: 55).

Prema *priming teoriji* da bi osoba reagirala na nasilne sadržaje u medijima bitni su podražaji koji će kod medijskih korisnika pobuditi neki podražaj (*priming*) i potaknuti određena ponašanja. »Utjecaj će medija biti to veći što je veća sličnost između nasilja koje se prikazuje i situacije u kojoj se gledatelj nalazi ili koju takvo gledanje pobuđuje u njegovoj memoriji.« (Valković, 2010: 80) Jedan od znanstvenika najzaslužnijih za razvoj ove teorije je Leonard Berkowitz prema kojem su, da bi se osoba nasilno ponašala, bitna dva elementa: unutarnji (osjećaj frustracije ili ljutnje kod osobe) te vanjski (prikladni podražaji »koji izazivaju agresiju, a povezuju se s trenutnom ljutnjom, s prošlim doživljajima ili pak s podražajima koji nas u načelu povezuju s nasiljem /primjericе, oružje/«) (Kunczik, Zipfel, 2007: 8).

Na *priming teoriju* usko se nadovezuje *skript teorija* koja govori o načinu na koji primatelji prerađuju informacije. Skripti sadržavaju podatke o tipičnom ponašanju i na taj način usmjeravaju ljudsko ponašanje. L. Rowell Huesmann je 1998. utvrdio da »djeca koja su često izložena nasilju (u stvarnosti ili preko medija) razvijaju u sebi skripte kojima pripremaju strategiju suočavanja i rješavanja problema kada su suočeni s agresivnim ponašanjem« (Kunczik, Zipfel, 2007: 9). Ako tu teoriju, dakle, povežemo s medijima, ljudi većinom obrasce ponašanja uče iz medija u kojem se sukobi najčešće rješavaju upravo putem nasilja.

Koje su posljedice i učinak prikazanog nasilja

Stotine znanstvenih studija pokazale su da izloženost medijskom nasilju povećava agresiju (Bartholow i sur. 2006). Općenito govoreći, postoje dvije vrste učinaka nasilnih sadržaja u medijima – kratkoročni i dugoročni. Pod kratkoročnim učincima podrazumijevaju se učinci koji se javljaju netom nakon izloženosti medijskim sadržajima, dok se dugoročni učinci javljaju nakon izloženosti velikom broju takvih sadržaja tijekom nekoliko tjedana ili čak i mjeseci (Potter, 1999: 25). Dugoročne učinke puno je teže

mjeriti od kratkoročnih. Naime, takvi se učinci javljaju postepeno tako da ih je, kad jednom postanu vidljivi, teško povezati s izloženosti medijskim sadržajima (Ibid, 39).

O učincima i utjecaju, kao i o posljedicama, možemo raspravljati ovisno o okolnostima u svakom pojedinom slučaju, no u psihologiji je odavna poznato da djeca prije osme godine nisu razvojno spremna za razlikovanje stvarnosti od mašte, odnosno za shvaćanje suptilnosti u komunikaciji, akciji ili motivaciji (NAEYC, 1994, prema Erwin, Morton, 2008: 107). Nadalje, prema istim autorima postoji mogućnost da će nove generacije djece odrasti osjećajući se emocionalno i fizički nesigurno, kao i da će razviti iracionalne strahove o svijetu u kojem žive zbog ponovljene izloženosti medijskom nasilju tijekom ranih godina u djetinjstvu (Ibid, 108).

William James Potter (1999: 124) podijelio je učinke u medijima na fiziološke, emocionalne i kognitivne te na promjene u stavovima i ponašanju. Fiziološki učinci se javljaju da ih osobe nisu ni svjesne. Naime, mediji mogu utjecati na naše tjelesne procese – otkucaje srca, krvni tlak, ritam disanja, znojenje i dr. Primjerice, gledanje horor filma potiče ubrzano disanje i znojenje dlanova. No, što osobe više gledaju nasilne sadržaje, tijelo postaje otpornije i sve se više na njih navikava. Tako će pri prvom gledanju horor filma tlak i otkucaji srca biti jako visoki, no nakon višegodišnjega gledanja takvih filmova tijelo se navikava te će krvni tlak i otkucaji srca rasti, ali ne u onoj mjeri kao što je to bio slučaj pri prvom gledanju horor filma (Ibid, 125).

Emocionalni učinci se »temelje na fiziološkim učincima samo što ih je pojedinac sada svjestan i pokazuje ih ili na pozitivan (poput iskazivanja ljubavi), ili na negativan način (poput iskazivanja straha, mržnje, ljutnje)« (Ibid, 123). Strah je jedna od prvih emocija koja je zabilježena u istraživanjima o utjecaju izloženosti nasilnim sadržajima u medijima. Ovdje svakako treba napomenuti da sve dobne skupine neće isto reagirati na određene nasilne sadržaje u medijima. Dok recimo malu djecu (3-8 godina) najviše plaše životinje, čudovišta, osobe s nadnaravnim moćima i sve što izgleda čudno ili se kreće ubrzano, starija djeca i odrasli se više boje stvarnoga fizičkog nasilja koje najčešće možemo vidjeti

u informativnim programima (Ibid, 126-127). Stalna izloženost nasilnim sadržajima u medijima dovodi do navikavanja, kod gledatelja se javlja sve veća tolerancija prema takvim sadržajima, za njih nasilje postaje najnormalnija pojava i takvi sadržaji dovode do desenzibilizacije i smanjenja stupnja empatije.

Kognitivni učinci su tzv. intelektualni učinci u kojima na temelju novih informacija osoba uči nove oblike ponašanja. Stoga promatranjem nasilnih sadržaja u medijima korisnici mogu naučiti određene obrasce ponašanja koje potom mogu iskoristiti i u stvarnom životu, a stalnim promatranjem nasilnih sadržaja u medijima, ako u određenim situacijama nasilje nije kažnjeno, osoba može zaključiti da je nasilje u nekim prilikama društveno opravdano.

Nasilni sadržaji u medijima mogu utjecati i na stvaranje ili mijenjanje ljudskih stavova i razmišljanja o nasilju i uporabi nasilja za rješavanje sukoba, a utječu i na promjene ponašanja medijskih korisnika, čime se bavi i najveći broj istraživanja o utjecaju nasilnih sadržaja u medijima. Naime, nasilni sadržaji u medijima mogu dovesti do oponašanja promatranog modela i potaknuti određene oblike ponašanja.

Hoće li i kako će pojedinac reagirati na nasilne sadržaje u medijima ovisi o brojnim karakteristikama koje se prije svega mogu podijeliti na značajke osobe koja gleda nasilne sadržaje i na karakteristike samih nasilnih sadržaja u medijima. Svi smo različiti i svatko od nas pri gledanju nasilnih sadržaja unosi svoje emocije, razmišljanja, stavove, karakterne osobine, životne događaje, prethodna iskustva i slično što bitno utječe na doživljaj i reakciju na nasilne sadržaje.

Nasilni sadržaji imaju veći utjecaj na mlađu djecu (više na dječake nego na djevojčice) koja zbog nedovoljno razvijenih kognitivnih sposobnosti teško prate razvoj radnje u medijima. Njihovu pozornost najviše privlače brze scene, scene u kojima se nešto događa, a upravo su scene nasilja najčešće takve. Kada govorimo o socio-ekonomskom statusu brojna su istraživanja⁴ pokazala

⁴ Chafee i McLeod, 1972; Huesmann, Lagerspetz i Eron, 1984; Stein i Friedrich, 1972., prema Potter, 1999: 29.

da osobe slabijeg imovinskog stanja više gledaju televiziju, te je stoga na njih medijski utjecaj puno veći. Važnu ulogu ima dakako i obiteljski odgoj. Kod osoba koje su odrasle ili odrastaju u skladnom obiteljskom okruženju, u kojem su im roditelji usadili pozitivne vrijednosti, utjecaj nasilnih medijskih sadržaja na agresivno ponašanje puno je manji, nego što je to kod osoba koje su odrasle u stresnim okruženjima (Potter, 1999: 29). Bitno je i prijašnje iskustvo iz stvarnog života gledatelja, primjerice osjećaj straha koji je sličan onome koji je prikazan u medijskim sadržajima jer takvi sadržaji kod osobe mogu pojačati osjećaj straha. Osjećaji ljutnje, frustracije i uzbuđenja te motivacija za gledanje nasilnih sadržaja u medijima mogu također značajno povećati mogućnost negativnih učinaka gledanja nasilnih sadržaja. Važnu ulogu ima i stupanj identifikacije s nasilnim likovima. Naime, »ako je osoba koja čini nasilje prikazana na privlačan (atraktivan) način, lakše se s takvom osobom uspostavlja identifikacija, a to pojačava utjecaj nasilja i može značajno djelovati i poticati na nasilno djelovanje« (Valković, 2010: 84).

Brojni su eksperimenti⁵ također pokazali da će osoba češće oponašati nečije agresivno ponašanje ako je ta osoba za takvo ponašanje bila nagrađena. S druge strane, promatranje osobe koja je kažnjena za nasilno ponašanje dovodi do zastrašivanja i smanjuje agresivno ponašanje kod gledatelja. Prikazivanje posljedica nasilnog ponašanja također pridonosi povećanju agresivnog ponašanja. Primjerice, prikazivanje boli kod žrtava nasilnih djela često djeluje inhibirajuće na nasilno ponašanje gledatelja.⁶ Agresivno ponašanje kod gledatelja povećavaju i opravdani i vjerodostojni

⁵ Primjerice, Bandura, 1965.; Bandura, Ross i Ross, 1961.; 1963a, 1963b; Liebert i Baron, 1973.; Rosekrans i Hartup, 1967.; Walters i Parke, 1964., prema Potter, 1999: 32.

⁶ Richard E. Goranson je 1969. proveo eksperiment u kojem je jednoj skupini ispitanika prikazao film o boksačkom meču bez tragičnih posljedica, dok je drugoj skupini ispitanika prikazao boksački meč s tragičnim posljedicama (smrt protivnika meča zbog ozljeda zadobivenih u borbi). Rezultati su pokazali da su se osobe koje nisu vidjele tragične posljedice nasilnih sadržaja (u ovom slučaju boksačkog meča) ponašale puno agresivnije od osoba koje su vidjele takve posljedice (Potter, 1999: 32).

prikazi nasilja, kao i prisutnost oružja i erotskih elemenata. Svi ovi elementi pokazuju da je djelovanje nasilnih sadržaja na pojedinca složeni proces koji ovisi o brojnim elementima. Štoga je pri istraživanjima o utjecajima nasilnih sadržaja na djecu i mlade, ali i odrasle, potrebno u obzir uzeti sve navedene elemente.

Nasilne videoigre kao poligoni nasilja

Cijelo vrijeme ljudi mi govore: »Vlad, kako to uspijevaš? Kako to da si tako dobar u ubijanju ljudi? Koja je tvoja tajna?« Kažem im: »Nema tajne. To je kao i sve ostalo. Neki likovi gipsaju zid, neki rade cipele, ja ubijam ljude. Bitno je da naučiš zanat i vježbaš dok ne postaneš dobar u tome«.

(Dill, K.E; Dill, J.C. 1998: 407)

»Ovaj je dijalog napisao obožavatelj jedne videoigre kako bi opisao vještine i motivaciju omiljenoga nasilnog glumca u videoigri. On prikazuje realizam s kojim igrači gledaju na svoje omiljene glumce, iskreno divljenje koje osjećaju prema njima i lekcije koje od njih nauče o nasilju« (Ibid). Isti autori navode istraživanje Provenza (1991) koji je proučavao popularne videoigre i zaključio kako je od 47 analiziranih, čak 40 bilo nasilne prirode. »Da su videoigrice više od zabave svjedoči i jedan primjer iz Osijeka gdje je 15-godišnjak prijetio samoubojstvom kad su mu roditelji zabranili videoigrice«. ⁷ Kronična izloženost nasilnim videoigramama, a ne samo učestalo igranje bilo koje videoigre ima štetne učinke na funkcije mozga i pamćenje (Bartholow i sur. 2006). ⁸ Ovisnost o videoigramama postaje sve veći problem u svijetu. Južna Koreja je

⁷ Usp. <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/nocna-mora-za-roditelje-djeca-im-ovisn-o-videoigramama.html> (pristupljeno 11. prosinca 2011).

⁸ Utjecaj videoigara povezan je i s brojnim slučajevima ubojstava u školama koja su počinila djeca koja su provodila puno vremena igrajući, prije svega nasilne, videoigre. Ubojstva u West Paducah, Kentucky (1997); Jonesboro, Arkansas (1998); Springfield, Oregon (1998), Littleton, Colorado (1999), Santee, California (2001), Wellsboro, Pennsylvania (2003), Red Lion, Pennsylvania (2003) samo su neka od njih (Anderson, Gentile, Buckley, 2007: 3).

u studenome 2011. donijela zakon kojim je uvedena blokada stranica na internetu na kojima se mogu igrati igrice, nakon ponoći, ali samo za mlade od 16 godina.⁹ »Procjenjuje se, nažalost, da oko 89 % videoigara ima nasilne sadržaje (Whitaker i Bushman, 2009), koje djeca češće biraju, dok samo 5,6 % igra igrice edukativnog sadržaja (Bilić, 2010)« (Bilić, Ljubin Golub, 2011: 1).

»Igre su zadnja granica u raspravi o nasilju u medijima. One danas čine veće tržište nego filmovi. U Sjedinjenim Američkim Državama građani troše više od 27 milijardi američkih dolara na video i kompjutorske igre.« (Trend, 2007: 112) Lani je diljem svijeta prodano 500 milijuna videoigara.¹⁰ »U poznatoj knjizi *Stop Teaching Our Kids to Kill*, autor David Grodssman, inače umirovljeni vojni trener, ustvrdio je da potrošačke videoigre nalikuju vojnim simulatorima koji se koriste u vojnom treningu te da igre pretvaraju nesmotrenu djecu u potencijalne ubojice. (Trend, 2007: 113)

Pozivajući se na referentna istraživanja Vesna Bilić i Tajana Ljubin Golub (2011: 5) navode i kako je intenzivnije igranje videoigara povezano sa slabijim školskim uspjehom i zloporabom alkohola i droga i nekvalitetnijim odnosima s roditeljima i prijateljima. U jednom od rijetkih hrvatskih istraživanja autorice su istražile stavove 184 učenika gimnazija i 143 iz srednjih strukovnih škola i njihove navike igranja videoigara. Prema rezultatima, 13,1 % učenika zagrebačkih srednjih škola pokazuje simptome ovisnosti. Kod učenica je taj broj znatno manji, jer samo 1,8 % ispitanica pokazuje iste simptome. Iako Bilić i Ljubin Golub same ističu da zbog nekoliko metodoloških ograničenja njihov rad ne dozvoljava uzročno posljedično zaključivanje, on pobuđuje veliki interes svih javnih skupina. Temeljem navedenih informacija i istraživanja posve je opravdana zabrinutost roditelja one djece koju su znanstvenici proglasili ovisnicima. A nekoliko je vrlo jasnih

⁹ Usp. <http://www.vecernji.hr/vijesti/zbog-ovisnosti-videoigrama-uveli-pepeljugin-zakon-clanak-349967> (pristupljeno 11. prosinca 2011).

¹⁰ Usp. <http://danas.net.hr/znanost/page/2011/08/08/0267006.html> (pristupljeno 11. prosinca 2011).

kriterija koje je potrebno ispuniti da bismo nekoga svrstali među ovisnike o videoigrama.

»Najvažniji simptomi ovisnosti o videoigrama su:

1. nekontrolirana želja, tj. žudnja za igranjem,
2. gubitak kontrole nad ovisničkom aktivnosti i provođenje sve više vremena u igranju,
3. apstinencijski simptomi tj. osjećaj nemira i razdraženosti kada se ne igra,
4. preokupiranost ovisničkim ponašanjem te zanemarivanje alternativnih zadovoljstava, školskih i kućnih obveza,
5. nemogućnost prestanka igranja videoigara, tj. trajno iskazivanje ovisničkog ponašanja usprkos problemima koje to ponašanje uzrokuje i
6. laganje da bi se prikrija vezanost za videoigre.«

(Young, 2009; prema Bilić, Ljubin Golub, 2011: 2)

U istraživanju UNICEF-a Hrvatska, koje se bavilo elektroničkim nasiljem i percepcijom učitelja, roditelja i nastavnika, zabilježeni su podudarni odgovori na sljedeću tvrdnju: »Zbog agresivnih videoigara, u današnje vrijeme sve više osoba ima probleme s obuzdavanjem agresije i bijesa«. Na skali od 1 do 5, pri čemu 1 znači – uopće se ne slažem, a 5 – u potpunosti se slažem, učitelji su dali odgovore na razini 4,13, roditelji 4,20, a djeca 3,70, što pokazuje da su sve tri grupe itekako svjesne utjecaja videoigara na mlade, dok je razlika u odgovorima između djece, roditelja i učenika posve shvatljiva i očekivana.

Neosporno je da pretjerano igranje videoigrice ima utjecaj na razvoj mladih koji može biti pozitivan, ali i negativan (usp. Trend, 2007). Toga su svjesni i roditelji, ali se često osjećaju nemoćni jer im nedostaje znanja i vještina, a konačno i odgovarajuće obrazovanje. U radu sa studentima najviše nas šokiraju situacije u kojima studenti javno svjedoče kako oni svoje roditelje uče o medijima, poučavajući ih tehnologiji, ali i specifičnosti sadržaja ili npr. nastajanju novinarske priče te kako funkcioniraju mediji. Koliko je, slijedom toga, realno da će jedan dio roditelja u Hrvatskoj biti informiran o mogućim načinima sudjelovanja u medijskom od-

goju svojega djeteta? Koliko je naših roditelja upućeno da mogu koristiti tri različite strategije da reguliraju igranje videoigrica kod svoje djece:

1. zajedničko igranje videoigara, bilo kroz promišljene postupke ili više kao slučajnu prisutnost,
2. kritička rasprava o igrama, te slijedom toga prihvatanje ili odbacivanje sadržaja (aktivno posredovanje),
3. uvođenje pravila za ponašanje prilikom igranja, uključujući i zabrane određenih igara (restriktivno posredovanje).

(Nikken, Jansz, 2007: 228)

Isti se autori s pravom pitaju: »Kako će roditelji aktivno posredovati kada ni sami nemaju dovoljna znanja o tom području, odnosno kada djeca o igrama znaju daleko više nego roditelji?«. S ovim se problemom teško nositi i u zemljama gdje postoji medijski odgoj kao poseban predmet u školama, a kamoli u Hrvatskoj gdje kroz cijelo školovanje do kraja srednje škole djeca ne slušaju odgoj za medije i kritičko promišljanje, već je medijska kultura »međupredmet«. Stoga ne iznenađuje kada roditelji pribjegavaju strategijama zabrane koje u konačnici dugoročno mogu prouzročiti višestruke probleme jer postoje brojne indicije kako te strategije mogu potaknuti djecu na neposluh prema roditeljima.

Ako znamo da su većim dijelom upravo roditelji ti koji djetetu kupe određenu igricu, onda prvenstveno roditeljima moramo pružiti ruku i ponuditi pomoć te navesti ne samo pozitivne, već i negativne razloge do kojih može dovesti nekontrolirano igranje videoigrica.

Djeca i nasilje u televizijskom programu

U jednom od najopsežnijih istraživanja UNESCO je 1996. u 23 svjetske zemlje u okviru projekta Globalna studija o nasilju u medijima, intervjuirao 5.141 dijete u dobi od 12 godina. »Većina studija pokazuje da je odnos između nasilja u medijima i stvarnog nasilja interaktivan. Mediji mogu pridonijeti agresivnoj kulturi,

ljudi koji su već agresivni koriste medije za daljnju potvrdu svojih uvjerenja i stavova koji se zauzvrat utvrđuju kroz sadržaj medija.« (Groebel, 1998: 195) U izvještaju se navodi kako je nasilje u medijima univerzalno te da se primarno predstavlja u kontekstu nagrađivanja. Utvrđeno je i da postoje brojne kulturološke razlike, ali da su temeljni modeli implikacija nasilja u medijima slični u cijelom svijetu. Kao jedan od zaključaka ističe se činjenica da je televizija postala glavni socijalizacijski čimbenik koji dominira životima djece u urbanim i elektrificiranim ruralnim krajevima diljem svijeta (Ibid, 182).

»40 godina istraživanja je dokazalo da je izloženost nasilju u televizijskom programu opasna za dječje zdravlje i blagostanje« (Bergenfield, 1994: 40 prema Savage, 2004: 100). »Izloženost i utjecaj nasilja u medijima u direktnoj su vezi s nasilnim ponašanjem« (Chatfield, 2002: 735, prema ibid). Iako navedene studije pružaju određene dokaze da postoji direktna povezanost između povezanosti nasilja u medijima i posljedicama vrijedi spomenuti i citat iz davne 1961. koji je objavljen u jednoj od najopsežnijih studija koji su napisali Schramm, Lyle i Parker:

»Niti jedna informirana osoba ne može reći da je televizija dobra ili loša za djecu. Za neku djecu, pod nekim uvjetima, neki televizijski programi su štetni. Za drugu djecu, pod istim uvjetima, ili za istu djecu pod drugim uvjetima televizijski programi mogu biti korisni. Za većinu djece, pod većinom okolnosti, većina televizijskog programa nije vjerojatno posebno štetna, niti posebno korisna.«

(Savage, 2004: 123)

»Nasilje u televizijskom programu ne mora voditi utvrđivanju agresivnih stavova i ponašanja. Ako se prikazuju posljedice nasilja, ako se pokazuje da se za počinjenim nasiljem žali i da se kažnjava, ako se počinitelji nasilja ne glorificiraju, ako se čin nasilja ne doživljava kao opravdan, ako je ukupno gledajući nasilje prikazano u negativnom svjetlu, tada prikaz nasilja možda neće stvoriti negativne posljedice« (NTVS, 1999; prema Trend, 2007: 44). No, u svim ostalim okolnostima moramo imati na umu da postoji mogućnost za višestruke negativne posljedice.

Poseban je problem nasilje u televizijskim vijestima koje se razlikuje od nasilja opisanog u novinama, a istodobno učinak nasilnih glazbenih stihova je drukčiji od nasilja koje je prisutno u popularnim filmovima. Jasno je dakle da postoje ciljevi u stvaranju i širenju poruka. Svrha masovnih medija je da prodaju publiku oglašivačima, a nasilje je predvidljiv način da se zajamči velika publika (Trend, 2007: 123).

»Vjerojatno najvažniju dugoročnu studiju iz ovoga područja proveli su Huesmann i dr. (2003). Na uzorku od 330 djece koja su 1977. godine, u početku istraživanja, imala od 6 do 10 godina ponovno su, poslije 15 godina, proučili učinke televizijskog nasilja. Ključni rezultat studije bio je da televizijsko nasilje recipirano u djetinjstvu, i kod dječaka i kod djevojčica, u kasnijem životu pogoduje pojavljivanju agresivnog ponašanja. Prema mišljenju Huesmanna i dr. uzrok tako 'očite' veze u prvom je redu poistovjećivanje gledatelja s agresivnim protagonistima i njihovo shvaćanje da je televizijski program realističan. Utjecaj medijskog nasilja utvrđen je neovisno o pripadnosti društvenom sloju, intelektualnim sposobnostima ili roditeljskom uzoru ispitanika. Posebice je iznenadila spoznaja da odgojne metode roditelja, koje su kod kratkoročnog promatranja ispitanika korelirale i s agresivnim ponašanjem djece i s recipiranjem nasilja, nisu imale dugoročnih posljedica (što ne znači da autori tvrde da je roditeljski utjecaj zanemariv)«.

(Kunczik i Zipfel, 2006: 231).

Istraživanja su, osim toga, pokazala da je mnogo važnije u društvu identificirati i istraživati problematične skupine mladih koji pokazuju sklonost agresivnom ponašanju. To je jedan od ključnih dokaza do kojih su došli Kunczik i Zipfel (2006) nakon što su napravili meta analizu postojećih istraživanja koje se odnose na medije i nasilje, s posebnim naglaskom na djecu kao publiku i ciljnu skupinu. Ako pogledamo nedavne medijske objave i u Hrvatskoj vidjet ćemo da su upravo takvi mladi glavni akteri događaja koji su šokirali javnost.¹¹

¹¹ U studenome 2011. trojica učenika Šumarske i drvodjeljske škole u Karlovcu prislonili su četvrtog učenika na stol. Dvojica su ga pridržavala, a treći mu je navodno nastojao gurnuti nogu od stolca u stražnjicu (<http://www.jutamji.hr/>)

Djeca se prvi put susreću s nasiljem u crtićima

U javnosti, ali i u vlastitoj obitelji, nezahvalno je govoriti o nasilju u crtićima. Iz bliže obitelji navodimo primjer kada je otac pitao svoje petogodišnje dijete: »Zbog čega toliko voliš crtiće?« Sin mu je odgovorio: »Pa puštao si mi ih kada sam bio mali pa sam se sada na njih naviknuo!«

Nije realno očekivati od roditelja da kontroliraju sadržaj svakog crtića koji njihovo dijete u životu pogleda, no treba biti iskren pa priznati da je većina roditelja barem jednom koristila crtiće kao surogat dadilju, pa isto tako barem jednom ostavila svoje dijete, makar i na nekoliko minuta, pred tv ekranom, bez nadzora.

Neki roditelji stoga teško prihvaćaju upozorenja do kojih su došli znanstvenici detaljnim istraživanjem sadržaja crtića uz koje smo nekad i sami odrastali. A podaci nisu nimalo ohrabrujući za one koji odgoj svog djeteta ne mogu zamisliti bez crtića.

»Nasilje u crtićima je sastavni dio sadržaja. Zapravo, učestalost nasilja u crtićima je veća nego u akcijskim dramama ili komedijama (Potter i Warren, 1998). Kao posljedica toga, veća je šansa da će mladi medijski prikazano nasilje vidjeti tijekom crtića kroz subotnije prijepodne nego u najgledanijem televizijskom terminu. (Gerbner, Gross, Morgan i Signorelli, 1994, prema Kirsh, 2006: 548)

Ne možemo na isti način procjenjivati kako crtić *Ptica trkačica* doživljavaju djeca koja imaju 5 godina i oni s 8 godina. Isto vrijedi za jedan od najpopularnijih crtića *Tom i Jerry*. Djeca različite starosti posve će drukčije interpretirati sadržaj ovih crtića. Isto bi tako bilo potpuno krivo uspoređivati animirane crtiće u odnosu na one u kojima se primjenjuje 3D tehnika, jer vizualni elementi vjerojatno imaju posve drukčiji utjecaj na gledatelje.

Ako se usredotočimo samo na predškolski uzrast onda imamo vrlo snažan oslonac u brojnim studijama da je nasilje sastavni

ravnatelj-sumarske-skole--nisu-ga-seksualno-zlostavljali--dvojica-su-ga-prislonila-na-stol--a-treci-mu-je-htio-gurnuti-nogu-od-stolca-u-straznjicu/992092/ (pristupljeno 11. prosinca 2011).

sadržaj crtića za djecu, ali isto tako da postoje posljedice. »Terenska istraživanja pokazala su da se agresivno ponašanje prema vršnjacima povećava nakon što dijete pogleda nasilne crtiće koji nasilje ne prikazuju kroz humorističan pristup.« (Ibid, 555) No, strategija zabrane u ovom slučaju teško bi mogla biti primjenjiva. »Mladi i djeca su razumljivo zbunjeni porukama koje dobivaju kada im roditelji ili odgajatelji kažu: ‘nemoj se tući’ ili ‘nemoj vraćati drugima’ ako gledaju konflikte koji se u medijima i crtićima rješavaju upravo agresivnim ponašanjem.« (Erwin, Morton, 2008: 107) Pokušajte zamisliti dijete koje provodi određeni broj sati dnevno izloženo samo agresivnim crtićima, bez socijalnog kontakta. Njegov prvi susret s ljudima vjerojatno bi završio konfliktom jer je upravo takve primjere mogao vidjeti u crtićima koji sadrže nasilje.

Naša su djeca svakodnevno izložena nasilnom sadržaju i to ponajprije u programu za djecu na svim televizijskim kanalima. Crtići, naravno, sami po sebi nisu loši, ali nužno je da ih roditelji gledaju zajedno s djecom kako bi na taj način kontrolirali sadržaj koji se u njima prikazuje. Pojedinačne emisije, pa čak ako su i nasilne te ih dijete gleda jednom, neće ostaviti trajne posljedice, ali dugoročno i opetovano konzumiranje takvog sadržaja sasvim sigurno treba izbjegavati. Uz sve navedene znanstvene studije nepogrešiva metoda analize reakcije djeteta jest da kao roditelj promatrate ponašanje vašeg djeteta nakon što je gledalo neki nasilni program. To će biti dovoljan poticaj da počnete promišljati o dugoročnim posljedicama trajne izloženosti nasilnom sadržaju.

Poticaj onima koji se smatraju odgovornima

Kako se postaviti prema nasilnom sadržaju u medijima? Ima li edukacija smisla? Koga treba educirati? »Rosenkoetter i suradnici (2004) proveli su eksperimentalni program u kojem su imali 31 predavanje (školski sat) kroz školsku godinu o medijima i nasilju u prvom, drugom i trećem razredu. Na kraju godine su utvrdili

da su djevojčice smanjile gledanje nasilnog tv programa i identifikaciju s nasilnim junacima, te izjavile i da su manje uživale u nasilnom tv programu. Dok dječaci nisu smanjili količinu nasilja koje su gledali, njihovo agresivno ponašanje (prema ocjeni druge djece iz razreda) značajno se smanjilo.« (Ibid, 110) To je samo jedan od dokaza koji ide u prilog edukaciji. U hrvatskim školama to je danas malo vjerojatno, usprkos brojnim naporima brojnih učitelja koji u okviru medijske kulture nastoje ne govoriti samo o filmu, već i o ostalim medijima, no vrlo rijetko možemo pronaći primjere da se problematizira i medijski sadržaj. Hrvatski osnovnoškolski sustav ne osnažuje sustavno djecu i ne pomaže dovoljno učiteljima koji žele biti osnaženi.

»Kroz cijelu povijest sve dječje priče, bajke, filmove i ostale medije stvarali su odrasli, a djeca su informirana prema osjetljivosti odraslih« (Trend, 2007: 105). Čak i nasilne programe za djecu stvorili su odrasli, od kojih su mnogi i sami ponosni roditelji. Kada se djecu kao subjekte uključi u edukaciju i kada im se na praktičnim primjerima pokažu dobri i loši primjeri to je dobar put prema uključivanju djece i dobra prilika da podignu svoj glas. Pojedinačni pozitivni primjeri postoje i danas u našim medijima, ali su malobrojni.

A što kažu mladi? »Mladi ističu nedostatak prilika da sami govore o svojim problemima te da se uvaži njihovo mišljenje.«¹² »Djeca bi voljela više pozitivnih vijesti te da se što manje piše o krizi i crnoj kronici.«¹³

Ako je suditi prema postojećim istraživanjima, neki urednici, izdavači i novinari ne čuju glas djece, ne uvažavaju ih dovoljno i prema njima se odnose kao prema odraslima, kao prema klasičnoj ciljnoj skupini koja je možda najinteresantnija oglašivačima, ali iz nekih drugih razloga.

¹² UNICEF, (2010) *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*, www.unicef.hr (pristupljeno 11. prosinca 2011).

¹³ Ibid.

Dok čekamo da se sustav, institucije, mediji i ljudi u Hrvatskoj probude i prepoznaju utjecaj medija na odgoj djece, znanstvenici se okreću roditeljima. Elisabeth J. Erwin i Naomi Morton nakon višegodišnjeg bavljenja utjecajem nasilja u medijima na djecu, naglašavaju važnost koju obitelj ima u medijskom odgoju djece, neovisno o svim prijetnjama koje se pojavljuju s novim medijima i novim tehnologijama. Autoritet roditelja je zaista neosporiv i nezamjenjiv. Erwin i Morton (2008: 109-110), želeći osnažiti roditelje, pogotovo djece s poteškoćama u razvoju, daju sljedeće preporuke roditeljima:

1. informirajte se,
2. istražite ulogu i utjecaj medija u svojim životima,
3. ispitajte prisutnost i utjecaj koji mediji imaju u životima vaše djece,
4. osigurajte sigurnost svojoj djeci postavljanjem jasnih granica,
5. razotkrijte skrivene ili prikrivene poruke na svim ekranima i igračkama,
6. uključite djecu u donošenje mudrih odluka,
7. promovirajte mir.

Možda bi pritisak zaista trebao doći od roditelja, kao jamstvo nekog novog početka odgoja djece za medije i početak osnaživanja djece u Hrvatskoj.

Literatura

- Anderson, Craig A. – Gentile, Douglas A. – Buckley, Katherine E. (2007) *Violent Video Game Effects on Children and Adolescents*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Bartholow, Bruce D. – Bushman, Brad J. – Sestir, Marc A. (2006) »Chronic violent video game exposure and desensitization to violence. Behavioral and event-related brain potential data«, *Journal of Experimental Social Psychology*, 42: 532-539.
- Bilić, Vesna – Ljubin Golub, Tajana (2011) »Patološko igranje videoigara: uloga spola, samopoštovanja i edukacijske sredine«, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 47 (2): 1-13.

- Dill, Karen E. – Dill, Jody C. (1998) »Video game violence: a review of the empirical literature«, *Agression and Violent Behavior*, 3 (4): 407-428.
- Erwin, Elisabeth J. – Morton, Naomi (2008) »Exposure to Media Violence and Young Children with and Without Disabilities: Powerful Opportunities for Family-Professional Partnerships«, *Early Childhood Educ Journal*, 36: 105-112.
- Gentile, Douglas A. – Saleem, Muniba – Anderson, Craig A. (2007) »Public Policy and the Effects of Media Violence on Children.« *Social Issues and Policy Review*, 1 (1): 15-61.
- Giles, David (2003) *Media Psychology*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.
- Groebel Jo (1998) »The UNESCO Global Study on Media Violence. Report Presented to the Director General of UNESCO«, 181-202, u: Carlsson Ulla, Cecilia von Feilitzen (ur.) *Children and Media Violence*. Göteborg: The UNESCO International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen, Nordicom, Göteborg University.
- Gunter, Barrie – Harrison, Jackie – Wykies, Maggie (2003) *Violence on Television. Distribution, Form, Context and Themes*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.
- Kirsh, Steven J. (2006) *Children, adolescents and media violence: a critical look at the research*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.
- Kirsh, Steven J. (2006) »Cartoon violence and aggression in youth«, *Agression and Violence Behavior*, 11: 547-557.
- Kunczik, Michael – Zipfel, Astrid (1998) *Uvod u publicističku znanost i komunikologiju*. Zagreb: Zaklada Friedrich Ebert.
- Kunczik, Michael – Zipfel, Astrid (2006) *Uvod u znanost o medijima i komunikologiju*. Zagreb: Zaklada Friedrich Ebert.
- Kunczik, Michael – Zipfel, Astrid (2007) »Mediji i nasilje: aktualno stanje u znanosti«, *Medianali*, 1 (1): 1-26.
- National Association for the Education of Young Children (1994) *NAEYC position statement on media violence in children's lives*. Washington, D.C.
- Nevins, Tara (2004) *The Effects of Media Violence on Adolescent Health*. A research report written for Physicians for Global Survival.
- Nikken, Peter – Jansz, Jeroen (2007) »Playing Restricted Videogames – Relations with game ratings and parental mediation«, *Journal of Children and Media*, 1 (3): 227-243.
- Potter, W. James (1999) *On media violence*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.
- Potter, W. James (2003) »The Frontiers of Media Research«, 247-262, u: Gentile, Douglas A. *Media Violence and Children. A complete guide for parents and professionals*. Westport, Connecticut: Praeger Publishers.

- Savage, Joanne (2004) »Does viewing violent media really cause criminal violence? A methodological review«, *Agression and Violent Behaviour*, 10: 99-128.
- Trend, David (2007) *The Myth of Media Violence. A Critical Introduction*. Blackwell Publishing.
- UNICEF Hrvatska (2010) *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*, www.unicef.hr, pristupljeno 11. prosinca 2011.
- UNICEF Hrvatska (2011) *Iskustva i stavovi djece, roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima*, www.unicef.hr, pristupljeno 11. prosinca 2011.
- Valković, Jerko (2010) »Oblici i utjecaji televizijskog nasilja«, *Nova prisutnost*, 8 (1): 67-86.